

Od redakcji

Ksiądz Józef Tischner był świadkiem, interpretatorem i do pewnego stopnia współtwórcą wydarzeń, które w latach siedemdziesiątych, osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku doprowadziły najpierw do kryzysu, a następnie do upadku totalitarnej władzy marksistów w Polsce i innych państwach Europy Środkowo-Wschodniej. Wydarzenia te są dziś nazywane drogą od totalitaryzmu do wolności, odzyskiwaniem suwerenności i niepodległości przez państwa i narody. Teksty oraz świadectwo życia, jakie pozostawił po sobie ks. Józef Tischner, pokazują, że wolność była dla niego kluczową wartością, warunkiem zorganizowania i realizowania dobrego życia społecznego. Bez wolności bowiem ludzie nie mogą prowadzić ze sobą dialogu, a tym samym wspólnie uzgadniać kierunku, w jakim powinny pójść sprawy publiczne. Wolność jednak nie jest czymś prostym. Zarówno dochodzenie do niej, jak i korzystanie z niej wymaga wysiłku. Wysiłek ten bywa niekiedy tak duży, że wielu ludzi rezygnuje z wolności, o czym możemy dowiedzieć się, czytając rozmaite teksty, literackie i naukowe. Pisał o tym także ksiądz Tischner. Odzyskanie wolności w sensie politycznym, choć okupione wieloletnim cierpieniem niewinnych ludzi, było przez niego rozumiane raczej jako początek drogi, nie koniec. Ale żeby wejść odpowiedzialnie na drogę wolności, trzeba być do tego przygotowanym, to znaczy wyposażonym w takie kompetencje, które pozwolą na owocne korzystanie z wolności.

Przygotowanie do życia w wolności jest kwestią pedagogiczną. To proces, który dokonuje się w obszarach edukacji formalnej, pozaformalnej i nieformalnej. Pokrywa się on w znacznym stopniu z tym, co nazywamy socjalizacją, ale nie jest z nią tożsamy. Bycie wolnym bowiem to coś więcej

niż dobre dostosowanie się do wymagań społecznych, to także umiejętność sprzeciwienia się tym wymaganiom, gdy okazuje się to konieczne ze względu na obronę uznawanych wartości. Ludzie uczą się wolności indywidualnie i trwa to przez całe ich życie. Celem tego procesu jest pojednanie wolności z rozumem, to znaczy odnalezienie właściwego dla siebie, jako niepowtarzalnej osoby, miejsca w społeczeństwie. Konstytutywnym elementem tej pedagogicznej drogi jest otwarcie się na duchowy wymiar życia. Dla księdza Tischnera wymiar ten urzeczywistniał się w pewnym typie chrześcijaństwa, który można by nazwać dialogicznym lub otwartym. Tak jak sama wolność wymaga dialogu i otwartości, tak też wychowanie do niej musi być oparte na tych wartościach. Dramatem polskiego społeczeństwa po 1989 roku było naiwne przekonanie, że uruchomienie liberalno-demokratycznych procedur będzie tożsame z odzyskaniem wolności. Tymczasem społeczeństwo staje się wolne, gdy jego członkowie dorastają do wolności pod względem etycznym. Ksiądz Józef Tischner wielokrotnie i boleśnie przekonywał się, że Polki i Polaków czeka pod tym względem jeszcze długa droga.

Dziewięć tekstów zebranych w niniejszym zeszycie *Paedagogia Christiana* odnosi się do Tischnerowskiego rozumienia wychodzenia z totalitaryzmu i dochodzenia do wolności. Większość z nich została zapowiedziana w referatach wygłoszonych na konferencji pt. „Człowiek na drodze od totalitaryzmu do wolności. Józefa Tischnera odczytania pedagogiczne”. Konferencja ta została zorganizowana wspólnie przez Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy oraz Miasto Chojnice i odbyła się 24 października 2017 roku. Obejmując konferencję swoim patronatem, rektor UKW, profesor Jacek Woźny, napisał: „Drogą do poznania uniwersalnych prawd są bez wątpienia teksty księdza profesora Józefa Tischnera, które budzą ciągłe zainteresowanie wśród współczesnych polskich intelektualistów, artystów, ludzi pracy. Dowodzą tego liczne inicjatywy podejmowane w celu zgłębiania i dyskusowania tych tekstów”. Dziekan Wydziału Pedagogiki i Psychologii UKW, profesor Ewa A. Zwolińska, w liście skierowanym do uczestników konferencji zwróciła uwagę wprost na wolność jako warunek „dobrowolnego podejmowania świadomych decyzji, które potrafią zmieniać kierunek historii”. O księdzu profesorze Józefie Tischnerze jako intelektualistcie łączącym poprzez swoje myślenie ludzi o różnych poglądach mówił z kolei burmistrz Chojnic, doktor Arseniusz Finster, otwierając w miejskim ratuszu obrady konferencji.

Tekstem otwierającym zbiór jest artykuł Urszuli Ostrowskiej pt. „Droga do wolności jako dramat. Wokół Tischnerowskiej koncepcji filozofii wolności”. Autorka konstruuje swoją narrację wokół trzech konstytutywnych dla myśli księdza Tischnera pojęć: „drogi”, „wolności” i „dramatu”. Zauwa-

za, że krakowski filozof nie wytyczył wspólnej dla wszystkich ludzi drogi dochodzenia do wolności, niemniej podkreślał, że wspólne dla wszystkich, którzy na tę drogę wchodzą, jest doświadczenie dramatu. Krzysztof T. Wiczorek w tekście pt. „Przestrzenie wolności: między heroizmem a konformizmem” analizuje w kontekście polskich przemian ustrojowych dwa wymiary dochodzenia do wolności: instytucjonalny oraz świadomościowy. Zbliżanie się do wolności wymaga przekształceń obu tych wymiarów, aspektem tego procesu są zaś przemiany sposobu rozumienia dwóch skrajnych podejść do eksploatacji wolności – heroizmu i konformizmu. Piotr Kostyło w artykule pt. „Niewolnicy na drodze do uznania. Józefa Tischnera zmagania z historiozofią” pokazuje trzy alternatywne drogi interpretacji myśli Georga W. F. Hegla w twórczości księdza Józefa Tischnera. Drogi te, wskazując na możliwość wyzwolenia odpowiednio poprzez rewolucję, poprzez pracę oraz poprzez solidarność, okazały się istotnym historiozoficznym wyzwaniem dla krakowskiego myśliciela. W kolejnym tekście, pt. „Wewnętrzna przestrzeń wolności a sprawa człowieka w ujęciu Józefa Tischnera” Zbyszek Dymarski wychodzi od przedstawienia filozoficznych inspiracji księdza Tischnera, wśród których wymienia koncepcje św. Tomasza z Akwinu, Jeana-Paula Sartre’a oraz Georga W. F. Hegla. Autor podkreśla, że pomimo tych różnorodnych odniesień krakowski filozof podążał własną drogą, kładąc akcent na potrzebie wypracowania agatologicznej przestrzeni wolności. Katarzyna Wronska w artykule pt. „Wychowanie a wolność. Próba wglądu w myślenie pedagogiczne Józefa Tischnera” zastanawia się nad znaczeniami i sensami, jakie myśliciel nadaje wychowaniu i nauczaniu. Analizy te prowadzą do postawienia pytania o relację namysłu filozoficznego i pedagogicznego u autora *Myślenia według wartości*, a zwłaszcza o to, czy pedagogia Tischnera jest konsekwentną aplikacją jego filozofii wolności, czy może tę filozofię poszerza i uzupełnia o aspekt pedagogiczny, niewidoczny z perspektywy samej filozofii. W kolejnym tekście pt. „Antropologia minimalna i świadectwo. Józefa Tischnera filozofia wychowania” Miłosz Hołda proponuje nową interpretację filozofii wychowania księdza Józefa Tischnera. Elementami tej filozofii są z jednej strony „antropologia minimalna”, z drugiej świadectwo. Autor omawia oba te pojęcia, wskazując, że krakowski myśliciel nie tylko wypracował ich konceptualną strukturę, ale także dążył do nadania im praktycznego wymiaru w swojej pracy wychowawczej. Przemysław Zientkowski w artykule „Idea solidarności społecznej jako przejaw podstawowych praw człowieka w myśli Józefa Tischnera”, opierając się na *Etyce solidarności*, śledzi wypowiedzi krakowskiego filozofa na temat solidarności społecznej. Konteksty, w jakich idea ta jest przywoływana przez księdza Józefa Tischnera,

ra, są odnoszone do wybranych encyklik społecznych Jana Pawła II. Kazimierz Czerwiński w tekście pt. „Aktywność obywatelska w organizacjach trzeciego sektora a pedagogia agatologiczna Józefa Tischnera” proponuje wykorzystanie agatologicznych analiz ks. Tischnera jako narzędzia interpretacji aktywności obywatelskiej w ramach organizacji pozarządowych. Według autora myśl krakowskiego filozofa rzuca nowe światło na takie aspekty zaangażowania, jak aktywność, samosterowność, komunikatywność, krytycyzm, ale też zaufanie, lojalność, solidarność oraz tolerancja. Ostatni artykuł, autorstwa Krzysztofa Skorulskiego, zatytułowany „Przez dramat do dialogu. Rola «Słowa» w dochodzeniu do dialogu według Ferdynanda Ebnera” uwytknęła problem nie tyle dialogu, ile dochodzenia do niego. Autor, wybitny znawca myśli austriackiego filozofa dialogu Ferdynanda Ebnera, pokazuje różnicę między Tischnerowską a Ebnerowską koncepcją dochodzenia do dialogu. Według autora *Polskiego kształtu dialogu* droga ta wiedzie poprzez dramat, natomiast według Ebnera poprzez słowo i miłość.

Wszystkie zgromadzone tu teksty zaświadcniają o dużym pedagogicznym potencjale myśli księdza Józefa Tischnera. Potencjał ten jest daleki od wyczerpania, potwierdzają to także inne prace eksplorujące zagadnienia edukacyjne w świetle Tischnerowskich koncepcji religii, wolności, dobra, nadziei, dialogu czy dramatu. Dużą radość i nadzieję budzi fakt, że na mapie ośrodków, w których zgłębia się intelektualne dziedzictwo księdza Tischnera pod względem pedagogicznym, pojawiły się ostatnio Bydgoszcz i Chojnice. W przedsięwzięciu przypomnienia i promowania tego aspektu dorobku krakowskiego myśliciela bierze udział także redakcja *Paedagogia Christiana*, której w tym miejscu dziękuję za otwarcie swoich łamów na publikację dziewięciu poniższych artykułów. Wzmacnianie się środowisk przywołujących pedagogiczny wymiar myślenia autora *Świata ludzkiej nadziei* jest ważne dla polskiej pedagogiki, gdyż dzięki temu coraz wyraźniej dochodzi do głosu koncepcja wychowania, w której spirytualizm jest rozumiany jako wyraz potrzeb człowieka, nie zaś narzuconego z zewnątrz prawa. Ksiądz Józef Tischner podkreślał, że duchowość, o ile ma odgrywać pozytywną rolę w procesie wychowania, musi człowieka wyzwalać, a nie zniewalać. Tylko wewnętrznie wolny człowiek może przyczynić się do budowania prawdziwie wolnego społeczeństwa i jego instytucji. Ksiądz Józef Tischner nie pozostawił nam gotowych odpowiedzi na pytanie, jak wychowywać. Niemniej poprzez swoje teksty oraz osobistą postawę pokazał, że prawdziwy pedagog zawsze opowiada się po stronie człowieka.

Piotr Kostyło